

nas še ni bilo. Da pa slovenska arhivistika vendarle sledi "klicu časa", lahko ugotovimo s predstavitvijo inventarja sklepnih računov Službe družbenega knjigovodstva v Ptuj avtorja Braneta Oblaka, ki ga je Zgodovinski arhiv Ptuj izdal kot prvega svoje vrste na zgoščenki in predstavil na posvetovanju Arhivskega društva Slovenije oktobra 1998 v Kranjski Gori.

Adrijan Kopitar

Odnosi z javnostmi v nacionalnem arhivu v Washingtonu

Primerjava dveh tako različnih arhivskih sistemov, kot sta ameriški in slovenski, tako glede velikosti, kot tudi glede različenosti med ameriško in evropsko kulturno tradicijo, ni povsem smiselna, vendar pa nam lahko posreduje nekatere informacije o različnem pristopu pri stikih z javnostmi ter razmislek o vsaj delnem posnemanju ameriškega načina v domačih razmerah. V obdobju svojega sodelovanja v projektu evidentiranja arhivskega gradiva o slovenski zgodovini v NARA Washington¹ sem vzpostavila stik z Oddelkom za stike z javnostmi, natančneje z njegovo voditeljico ga. Susane Cooper - pričujoče besedilo je rezultat enournega intervjuja z njo. Že v začetku je opozorila na splošen odnos družbe in države do arhivov v ZDA. Glede na to, da je ameriška "arhivska tradicija" veliko mlajša od evropske, ki hrani in neguje gradivo od srednjega veka dalje - je bilo za Američane značilno, da so morali ustvariti "odnos do arhivov", ki so brez dvoma zahtevali velika finančna sredstva. NARA kot ustanova je relativno mlada institucija (ustanovljena leta 1934), pred tem pa je gradivo celotne državne administracije hranil State Department. Že sama ustanovitev nacionalnega arhiva, ki naj bi hranil celotno arhivsko gradivo vseh ameriških državotvornih institucij, ko gradivu preteče operativnost, je že za tiste čase pomenila medijski dogodek. Seznanjanje javnosti o potrebnosti stavbe za hrambo državnih arhivov je vodila v zbiranje državnih finančnih sredstev in takratna akcija je predstavljena na priložnostni razstavi v NARA I. - fotografije propadajočega gradiva, neustreznih prostorov in pričetek gradnje stavbe v središču mesta Washington. Arhitekt John Russel Pope je oblikoval stavbo, ki naj bi bila bila v skladu z drugimi pomembnejšimi ustanovami v mestu (Bela hiša, Kapitol, Lincolnov Memorial...), dokončana v letu 1935 ima še danes središčni pomen v centru mesta² (nasproti stavbe FBI in sodne palače) - kar izraža značilni ameriški simbolni pomen "državotvorne zgodovine in demokracije". Po mojih lastnih opazanjih (N. Gl.) se s tem vloga Nacionalnega arhiva postavlja na povsem drugo raven, kot je to običajno. Če primerjam evropske prestolnice z njihovimi na-

cionalnimi arhivi, imajo te ustanove vsekakor kulturni in znanstvenoraziskovalni pomen - nikjer pa ni čutili, da bi položaj ustanove in njeno delovanje imela politični pomen, kot je tu povsem razvidno in tudi vsakemu Američanu povsem jasno. Tega občutka ne potrjuje arhitektura, pač pa tudi organizirane medijske akcije, prireditve, kongresi, razstave, na katerih so velikokrat navzoče tudi vrhunske ameriške politične osebnosti (npr. Madeleine Albright je novembra 1998 odprla kongres o holokavstu v NARA II). Iz vsega naštetega je tudi mogoče razumeti besede vodje za stike z javnostmi, da je za ameriške državljane vrednota "spoznati resnico" in jo tudi čuvati v arhivih. Po njenem mnenju ameriški državljani nimajo negativnega odnosa do arhivov. Njene besede "ne moreš imeti demokracije, če nimaš arhivov, in to dostopnih arhivov", so bile podlaga za najino nadaljnje razmišljanje o vlogi arhivov v družbi - ameriški ali evropski. Zato se v arhivih zelo trudijo, da bi imeli kar največ gradiva dostopnega za širšo javnost, v okviru možnosti, ki jih dopiše zakon. Med arhivističnimi strokovnimi krogi pa je poznano, da je gradivo o drugi svetovni vojni in po njej bolj dostopno v NARA Washington, kot pa istovrstno gradivo zaveznikov iz druge svetovne vojne v Public Records Office v Londonu ali v Državnem arhivu v Rimu.

Moja sogovornica je na splošno vprašanje o politični vpletenosti arhivske institucije odgovorila negativno, z utemeljitvijo, da najvišje arhivske funkcije (direktor NARA - Archivist of USA) niso politično dolžljive, pač pa je v prvi vrsti to strokovna odločitev, nato sledi potrditev funkcije v Senatu ter imenovanje z strani predsednika države.

Pojem Nacionalni arhivi (National Archives) v ZDA zajema celotno arhivsko mrežo v državi s 13 regionalnimi arhivi (Regional Archives) ter z 12 predsedniškimi knjižnicami (Presidential Libraries) po državah ZDA. Osrednja ustanova pa je NARA Washington, sestavljena iz dveh delov, dveh ločenih stavb. NARA I. zajema starejše gradivo od leta 1775 dalje ter arhivsko gradivo o oblikovanju politične demokracije v ZDA (Declaration of Independence, Constitution, Bill of Rights...³). NARA II.⁴ hrani predvsem gradivo iz druge svetovne vojne ter položaja v svetu po njej. NARA II. je tudi v mednarodnem pomenu osrednji mednarodni arhiv za predčevanje zgodovine druge svetovne vojne, zato so pogosti teamski projekti tujih držav, ki raziskujejo zgodovino svoje države - diplomatski in vojaški arhivi (japonska, nemška in italijanska ekipa, posebna ekipa Židovske skupnosti za raziskavo židovskega zlata ipd.).

Arhivi v samem mestu Washington imajo poseben položaj - na neki reklamni zloženki sem prebrala "Washington, city of archives" (Washington, mesto arhivov), prav tako je med ljudmi čutili spoštovanje do poklica arhivista, ki ga v Evropi pravzaprav skoraj

¹ NARA je okrajšava za National Archives and Records Administration, Washington

² Glej fotografijo NARA I v centru mesta.

³ V prevodu: Deklaracija o neodvisnosti, Ustava ZDA, Angleška ustava iz leta 1689.

⁴ Glej fotografijo NARA II v College Parku, objekt je bil zgrajen leta 1993 in v knjižni uporabi od leta 1996.

ne poznamo. Na moje vprašanje o tem je ga. Susane Cooper odgovorila, da se ljudje pravzaprav zavedajo, da je v tem mestu "nekaj pomembnega gradiva" in da se tudi na raziskovalnem področju "marsikaj dogaja" - in na to so ponosni.

Negativen odnos do arhivov bi lahko odmislili že s samim podatkom o finančnih sredstvih, ki jih v demokratični državi namenjajo za delovanje nacionalnih arhivov - 200 milijonov dolarjev na leto.⁵ Kljub temu v medijih, kot je opomnila moja sogovornica, naletimo na kritike arhivov, največkrat zaradi nerazumevanja poslovanja arhivov s strani novinarjev. Kritične teme, ob katerih se pojavi "konflikten odnos" do arhivov, so procesi deklasifikacije gradiva (declassification of records) - kar pomeni ne samo odpiranje določenih vrst gradiva, pač pa postopek, s katerim se uradno dovoli javni vpogled v gradivo, ki ga je največkrat CIA v nekem preteklem obdobju zapečatila. Drugi problematični sklop pa so pravni konflikti s tožbami, ki zadevajo zahteve po ščitenu ali odpiranju posameznih vrst dokumentov, največkrat iz zasebnopravnih interesov. V takih primerih su lahko arhivi tudi tarča medijske kritike, predvsem zaradi nepoznavanja načina poslovanja in zakonskih okvirov, ki obvezujejo arhive povsod po svetu, vendar v vsaki državi z malenkostnimi razlikami.

Pri samem delovanju službe za odnose z javnostmi so v NARA izjemno racionalni. Vodenje akcij za stike z javnostmi izvijajo iz enega samega centra v NARA II. za celoten sistem z vsemi regionalnimi arhivi v ZDA (13 regionalnih arhivov, 12 predsedniških knjižnic). Sam oddelek sestavljata le dve osebi: vodja ga. Susanne Cooper (moja sogovornica) in njena asistentka. Domnevala sem sicer, da imajo v posameznih regionalnih arhivih osebe za stike, ki niso specializirane za stike z javnostmi, pač pa to opravljajo poleg svojega strokovnega arhivskega dela.

Sogovornica je na moje vprašanje glede potrebne izobrazbe za opravljanje tovrstne dejavnosti v arhivih zagovarjala mnenje, s katerim se absolutno strinjam, da za arhive ni dovolj komunikološko znanje, pač pa je najprej potrebno arhivistično in zgodovinsko znanje. Njena asistentka je po izobrazbi diplomirana komunikologinja, ga. Susane Cooper pa je iz arhivističnih vrst (danes ima doktorat iz zgodovine) in se nato v praksi izpopolnjevala za stike z javnostmi: nekaj let je bila zaposlena pri "Washington News", ABC, teoretična znanja pa je pridobila tudi z dodatnimi tečaji. Vsekakor je mnenja, da je taka pot veliko primernejša za zapleten sistem arhivov, kot pa zgolj splošna izobrazba s področja stikov z javnostmi.

Glede na velika finančna sredstva, s katerimi arhivi v ZDA razpolagajo, so razumljive tudi številne možnosti, s katerimi vzpostavljajo stik z različnimi strokovnimi javnostmi, pa tudi s širšo javnostjo. V prvi vrsti imajo velike prostorske zmogljivosti, razpolagajo z avditorijem za kongrese, solo za tiskovne konference, petimi predavnicami, z razstavnim pro-

storom v NARA I. in NARA II., s svojo lastno knjigarno z arhivistično ter zgodovinsko literaturo v NARA I. ter z malim teatrom v središču mesta (sprejme 200 ljudi), v katerem potekajo filmske projekcije iz arhivskih filmskih zbirk ter uprizoritve gledaliških del avtorjev, ki izhajajo iz arhiviranih dokumentov. Predvsem teater ni namenjen turistični publiki, pač pa ožjemu krogu povabljenih ob posebnih priložnostih, največkrat v okviru vladnih in drugih administrativnih organov v Washingtonu.

Od publikacij, ki jih redno pripravljajo, velja omeniti predvsem dve, to je "The Record", ki izhaja štirikrat na leto ter "Prologue", ki izhaja šestkrat na leto.

Med elitne publikacije sodi tudi letno poročilo NARA z naslovom "New Directions, 1996 Report, National Archives and Records Administration", ki predstavlja ne samo oblikovalski izdelek, pač pa prikazuje tudi delovanje arhivov na različnih področjih: publikacije, vodniki, informacijski sistem, varnostni sistem, filmska, mikrofilmska in fotografska zakladnica, v njem so objavljeni podatki o uporabi gradiva, letnih stroških poslovanja ter o poslovanju donatorskega fonda ("The Gift Fund") s konkretnimi zneski donacij ter njihove namenske porabe.

Načrtujejo tudi večje "PR akcije",⁶ sogovornica je omenila petletni projekt z naslovom "Changes of Freedom". Vrednost tega projekta se lahko šteje v milijonih dolarjev, v njem pa naj bi predstavili, "kaj arhivi delajo" in kaj bodo delali v prihodnosti (vključene bodo tiskovne konference, predstavitev na TV ipd...)

Kot je dejala gospa S. Cooper, je pri kontaktih z mediji pomembno, da obstaja nek vmesni posrednik - svetovalec za odnose z javnostmi, ki ima znanje ene in druge strani (arhivistično in medijsko). Arhivisti so vedno nekoliko skeptični do medijev, njihovih ocen ter njihovega odnosa do arhivskega gradiva. Arhivisti po večini spoštujejo te raziskovalce, ki delajo na arhivskem gradivu že leta, ne pa predstavnike medijev, ki želijo npr. v eni uri celovito informacijo - tudi iz originalnega arhivskega gradiva, kar je včasih nemogoče. Zato je potreben svetovalec za odnose z javnostmi, ki pozna tovrstno situacijo v arhivih, hkrati pa razume medije in njihove potrebe ter se jim poskuša prilagajati. Le na tak način bodo arhivi "dohili dobro publiciteto". Pomembno je tudi, da je v medijih objavljena zgodba o arhivih resnična; če jo namreč piše kdo, ki arhivov ne pozna, se zgodba lahko sprevrže v neresnico in to je spet "bad publicity". Ker arhivi hranijo tudi fonde s kontroverznimi tematikami, ki so vedno vroče za raziskovalce - "JFK Assassination Records Collection",⁷ je navzoč tudi nenehen pritisk za njihovo odprtje.

Na splošno pa je med ljudmi največ zanimanja za genealoške raziskave (rodniško deblo). Te so v ZDA celo popularne in tovrstni raziskovalci obsegajo v

⁶ PR je kratica, ki se uporablja v praksi - Public Relations - odnosi z javnostmi.

⁷ Zbirka arhivskega gradiva o preiskavi umora predsednika J. F. Kennedija.

⁵ V letnem poročilu NARA 1996 New directions je bil objavljen podatek \$ 201.261.000 (total), str. 53.

arhivih ZDA 85 odstotkov vseh obiskovalcev. To je za slovenske razmere izjemno presenetljiv podatek, saj pri nas prevladujejo profesionalni raziskovalci, vendar pa je podoben trend zasebnih genealoških raziskovalcev opaziti že tudi drugod v Evropi (npr. Francija). Za take občasne obiskovalce (po večini je to starejša starostna struktura) organizirajo tudi tečaje za usposabljanje za uporabo arhivov.

Profesionalni raziskovalci v ZDA se lotevajo tematik holokavsta v drugi svetovni vojni, zelo aktualno je postalo tudi "nacistično oz. židovsko zlato". Tu pa gre za pritisk strokovne javnosti - zgodovinarjev, da z uporabo arhivov "force the government to tell the truth".⁸ Sodelavec za odnose z javnostmi v arhivu mora biti seznanjen z vsemi temi pritiski in trendi ter mora delovati kot vmesni člen med eno in drugo stranjo (arhivom in javnostjo oz. arhivom in mediji). Iz vseh naštetih razlogov je dolžnost arhivov ljudem pojasniti zakaj so arhivi potrebni in kako delujejo.

Po besedah sogovornice izšolani strokovnjaki za odnose z javnostmi navadno nimajo interesa, da bi se zaposlili v arhivih, ker menijo, da je delo preveč specifično, manjka jim zgodovinarsko/ arhivistična podlaga, pa tudi arhivov nimajo za "zanimivo področje".

Ker so tudi v ZDA arhivi vključeni v državno administrativni sistem, se gospa S. Cooper povezuje s preostalimi strokovnjaki za odnose z javnostmi v vladnih organizacijah (PR združenja - "Government PR Group", posvetovanja...). Arhivska služba za odnose z javnostmi pa ima tudi redne stike z Belo hišo, kjer je potrebno - ob posebnih priložnostih in diplomatskih obiskih pojasniti delovanje arhivov in morebitne vsebine dediščine, ki jo hranijo - to redno opravlja gospa S. Cooper osebno.

Občasno v Oddelku natisnejo priložnostno publikacijo (newsletter⁹) s ponatisnjenimi že objavljenimi članki s problematiko arhivov, zato da imajo tudi drugi strokovni delavci v arhivu pregled nad tem, kaj se o njih piše v medijih. Pri uporabi drugih medijev pa je drugačen pristop: TV-posnetke presnemavajo na diskete in to je tudi prvovrstna informacija za vodstvo arhiva o medijskih odnevitih arhivskih dogodkih.

Vsak obiskovalec arhiva se že v recepciji oziroma sprejenni pisarni sreča z umožico različnih publikacij v obliki drobnih tiskov in brusur, ki predstavljajo posamezne zvrsti arhivskega gradiva in vsebujejo navodila, kako ga lahko obiskovalec uporablja (genealoški podatki, vojaški arhivi druge svetovne vojne, kartografsko gradivo, mikrofилmski posnetki, preiskovalni dosjeji JFK...). Prav tako vsak obiskovalec že z uporabniško izkaznico dobi zloženko, ki pojasnjuje, kako posluje arhiv, kakšne oddelke ima NARA, kdaj so odprti, kakšna je možnost za izdelovanje kopij ipd.

Vsekakor lahko svoje opisovanje sklenem z mislijo, da prizadevanje Oddelka za stike z javnostmi vidno opazno za vsakega obiskovalca. S celovitim

končnim vtisom lahko tudi rečem, da imajo njihova prizadevanja pri obiskovalcih vsekakor uspeli, ki se kaže tako pri obiskovalčevem poznavanju delovanja arhiva, kot tudi v nepretrgani medijski navzočnosti TV-snemalnih ekip v arhivski čitalnici.

Slovenske arhivske razmere sicer zelo težko primerjamo z ameriškimi možnostmi, tako v finančnem kot v projektno-obsežnostnem pogledu, kljub temu pa so podobni obiski priložnost za iskanje morebitnih idej, ki bi bile izvedljive tudi v domačem, pa čeprav nekoliko skromnejšem obsegu.

Natalija Glažar

50. obletnica Arhivske šole v Marburgu - kolokvij "digitalni arhivi-nova paradigma?", 22. - 23. 6. 1999

Arhivska šola v Marburgu je ob 50-letnici svojega delovanja organizirala slovesnost na Marburškem gradu ter priložnostni dvodnevni kolokvij z aktualnim naslovom "Digitale Archive - ein neues Paradigma?"

Slovesnost na gradu Marburg je poleg glasbenega uvoda - Mozartovega kvarteta - ohsegala več pozdravnih govorov povablencev iz nemških akademskih krogov, kulturne politike, pa tudi mednarodnih arhivskih organizacij (sekretar Ministrstva za znanost in kulturo zvezne dežele Hessen, podpredsednik Filipo ve Univerze v Marburgu, predstavnik deželnega arhiva v Koblenzu, predstavnik ICA - sekcija arhivskega izobraževanja). Slavnostni nagovor je pripadel prof. dr. Winfriedu Schulzeju, predsedniku znanstvenega sveta Ludvik-Maksimilijanove Univerze v Münchnu z naslovom "Koliko izročil potrebuje zgodovina? Razmisleki o izkušnjah". Zanimiva pa je bila tudi predstavitev dr. Fritza Wolffa iz hessenskega državnega arhiva "Iz družinske zgodovine Arhivske šole". Ob tej priložnosti so študentje arhivske šole pripravili priložnostno razstavo o delovanju te šole v 50. letih s statističnimi prikazi udeležencev, programov in današnjega obsega dela. Inštitut arhivskih znanosti pa je pripravil informativno publikacijo "Forum" v obliki časopisa (newsletter), v kateri so predstavili ustanovitev arhivske šole v letu 1945 ter posamezna obdobja njenega delovanja z seznamom vseh udeležencev, ki so šolo dokončali.

Uvodni referat je imel prof. dr. Heinrich Reiner-mann, univerzitetni profesor z Nemške visoke šole za upravo (Katedra za razvoj uprave in informatizacije uprave) v Spayerju z naslovom: "Reforme uprave in elektronski pisarniški sistemi". Poudaril je, da se z razvojem uprave pojavljajo spremembe, ki ustvarjajo ne samo novo javnost, s katero uprava sodeluje pač pa tudi "nov upravni svet". Gre za uvajanje upravljanja z znanjem (knowledge management), ki govori o tem, kaj bi lahko ugotovili z analizo obstoječih podatkov. Govoril je o možnosti neposrednega stika uprave z državljan in ali današnja informacijska tehnologija to omogoča oz. ali bo to omogočala v prihodnosti.

⁸ V prevodu: prisilijo vlado, da pove resnico.

⁹ Newsletter je strokoven izraz za "novičarsko pismo" oz. publikacijo običajno v broširani obliki, ki izhaja z namenom obveščanja (v Slovenskih arhivih npr. Obvestila).